

Welke plaats voor religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde hulp in een gesecculariseerd welzijnslandschap?

Beleidsaanbevelingen

Auteurs

Elisabet Van Wymeersch
Bert De Munck
Bert Broeckaert
Anke De Malsche
Silke De Troyer
Peter Heyrman
Patrick Loobuyck
Sarah Maes
Els Minne
Marjan Moris
Stijn Oosterlynck
Peter Raeymaeckers
Griet Roets
Mieke Schrooten
Caroline Vandekinderen
Dries Ver Elst
Kaat Wils

Met inbreng van

Koen Geirnaert
Sabine Van Cauwenberge

Deze nota baseert zich op inzichten uit het Soligion-onderzoek. Het is een uitgave van Universiteit Antwerpen, UGent en KU Leuven, en werd mogelijk gemaakt met steun van de Vlaamse overheid (FWO-SBO).

November 2024

Doel van deze nota

Het Vlaamse sociale welvaartssysteem is in haar fundamenteen gebaseerd op samenwerking. Hoewel we spreken over een *welvaartsstaat*, is die staat steeds afhankelijk geweest van niet-statelijke diensten en organisaties in de samenleving die de sociale bescherming van burgers op zich nemen. Al dan niet in samenwerking met de overheid staan deze actoren in voor armoedebestrijding, jeugdhulp, psychisch welzijn, zorg, etc. Al deze hulpverleningsinitiatieven samen - publiek en privaat, formeel en informeel - vormen de basis van het welvaartsregime in Vlaanderen.

Religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven zijn een belangrijk onderdeel van dat welvaartsregime. Je vindt ze in alle vormen en maten. Sommigen zijn groot en gevestigd, en zijn historisch vanuit katholieke hoek gegroeid. Maar evengoed steunt ons welvaartsregime op kleinere, meer recente en vaak ook wat meer informele religieuze solidariteitsinitiatieven.

Vooraf de meer recente, niet-katholieke religieuze solidariteitspraktijken stoten wel eens op argwaan bij overheden en mensen die geen voeling hebben met de religie. Zijn ze wel te vertrouwen? Willen ze mensen wel echt helpen of zijn ze er enkel op uit hen te bekeren? Is religieuze inspiratie niet iets van het verleden? En is de hulp die ze bieden wel structureel genoeg?

Omgekeerd staan die nieuwe initiatieven ook niet automatisch te springen om met de publieke instellingen en besturen samen te

werken. Sommige zouden dat graag doen, andere blijven liever onafhankelijk. Men wil geen controlerende pottenkijkers of vreest zich te veel te moeten aanpassen aan de seculiere logica van de overheid.

Wederzijdse argwaan kan samenwerkingen tussen religieuze en niet-religieuze actoren in de weg staan. En ook daar waar er wel sprake is van samenwerking, bijvoorbeeld wanneer OCMW's cliënten doorverwijzen naar religieus geïnspireerde initiatieven, gaat de samenwerking soms gepaard met spanningen.

Nochtans toont eerder onderzoek aan dat sommige doelgroepen makkelijker de weg vinden naar levensbeschouwelijk geïnspireerde hulpinitiatieven dan naar het aanbod van publieke instellingen. De aandacht voor spirituele noden en de vaak meer holistische aanpak van levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven spreken sommige mensen net aan. Ook zijn de kleinere, minder formele levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven vaker laagdrempelig; de uren waarop ze bereikbaar zijn, soms flexibeler; de taal waarin mensen geholpen worden, toegankelijker.

Religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven zouden in dat opzicht een complementaire partner kunnen zijn voor professionele, niet-religieuze hulpverleners en lokale besturen die er niet altijd in slagen bepaalde doelgroepen te bereiken of hen de hulp aan te bieden die ze nodig hebben.

Deze nota legt de **drempels** bloot in de samenwerkingen tussen deze levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, besturen en publieke instellingen.

Met negen **beleidsaanbevelingen** voor lokale en regionale besturen willen we deze drempels mee helpen wegwerken.

We starten met een korte **beschrijving** van wat juist met religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven bedoeld wordt, en een **contextschets** over de historische evoluties die tot de huidige drempels in de samenwerking geleid hebben.

Religieuze en levensbeschouwelijke solidariteit: waar gaat het over?

We spreken van religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven wanneer die openlijk uitgaan van of door de initiatiefnemers expliciet verbonden worden aan een religieuze of levensbeschouwelijke traditie. In het geval van religie verwijst de levensbeschouwing naar een transcendente, bovennatuurlijke dimensie.

Deze initiatieven kunnen op verschillende manieren verbonden zijn met de levensbeschouwelijke traditie, gemeenschap en instituties. De relatie kan heel duidelijk en formeel zijn, maar net zo goed beperkt tot 'geïnspireerd zijn door' of 'werken in de traditie van'. De organisaties kunnen een lange geschiedenis hebben en sterk geïnstitutionaliseerd zijn in het welvaartsregime, of ze kunnen recenter zijn en daardoor vaak ook informeler en minder gestructureerd werken.

Religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteit kan verschillende vormen aannemen. Mensen kunnen met elkaar solidair zijn door materiële of financiële steun te bieden. Maar solidariteit laat zich daartoe niet beperken en kan zich bijvoorbeeld ook uiten in tijd vrij maken, een goed gesprek voeren, samen zoeken naar oplossingen, aan elkaar denken of er op een betrokken manier voor elkaar te zijn. Wat deze initiatieven bindt is de bereidheid van de initiatiefnemers om met elkaar te delen, vaak vanuit een gevoel van verbondenheid.

Soms geven levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven een invulling aan solidariteit die sterk verschilt van de definitie binnen gevestigde welvaartsstaatsinstellingen. Ze kunnen solidariteit bijvoorbeeld minder beperken tot materiële hulp en, vanuit een meer holistische visie, ook verbinden aan mentale en spirituele noden.

Context

Katholieke dominantie in de armenzorg

Wanneer we de Belgische geschiedenis bekijken, zien we dat deze religieus geïnspireerde hulpverlening helemaal niet nieuw is. Hoewel armenzorg nooit alleen door de Katholieke Kerk gedragen werd, was ze tot de negentiende eeuw toch meestal religieus geïnspireerd. Zo werden ziekenhuizen en verzorgingstehuizen tot in de twintigste eeuw bijna volledig door katholieke zuster- of broedercongregaties bemand, en namen met de Kerk gelieerde organisaties zoals het genootschap van Sint-Vincentius een belangrijk deel van de armenzorg op.

Al van bij de oprichting van België in 1830 hield de Katholieke Kerk zich bezig met armenzorg. Dat was mogelijk door de grote autonomie die de Belgische Grondwet en wetgeving voorzagen voor lokale besturen en initiatieven. Als '**nachtwakerstaat**' hoorde de nationale overheid geen taken op te nemen die door lagere instanties opgenomen kunnen worden. Omdat religie zeker op het platteland een belangrijke rol bleef spelen in het dagelijkse leven, konden parochies hun liefdadigheidsinitiatieven verder uitwerken en priesters de lokale werking van armenzorg blijven sturen.

Het principe dat sociale en politieke noden worden opgelost door de actoren die het dichtste staan bij het niveau waar de noden zich voordoen, werd later het **subsidiariteitsprincipe** genoemd

en blijft tot vandaag een belangrijke rol spelen in de sociale bescherming.

Impact van religie op de welvaartsstaat

Hoewel de Belgische welvaartsstaat, waarbij de staat de verantwoordelijkheid op zich neemt om de welvaart van zijn burgers te garanderen, belangrijke wortels heeft in de inspanningen van de negentiende-eeuwse arbeidersbeweging, mag de rol van religieuze actoren niet genegeerd worden.

Eenzijds was de uitbouw van welvaartsstaatsmechanismen een antwoord op de dominantie van de Katholieke Kerk in de armoedezorg: niet-religieuze beleidmakers meenden namelijk dat de bestaande religieus geïnspireerde beschermingsmechanismen paternalistisch waren, en niet gericht op het structureel bestrijden van armoede.

Anderzijds kan het welvaartsregime in België niet losgekoppeld worden van katholieke principes en de solidariteitsmechanismen die in eerdere eeuwen uitgewerkt werden. Wanneer de katholieke partij in 1884 politieke macht verwierf, speelde ze een belangrijke rol in de uitbouw van het **conservatief katholiek welvaartsregime** in België. In dat regime bleef sociale wetgeving beperkt en speelde de overheid vooral de rol van subsidiegever. Met het subsidiariteitsprincipe in gedachten, ondersteunde ze vooral de bestaande sociale initiatieven (bv. pensioen- en ziekteverzekeringen, beroepsonderwijs ...) uit het (deels katholiek geïnspireerde) middenveld.

Ook het streven van de katholieke sociale leer naar maatschappelijke harmonie en klassensamenwerking tekende ons welvaartsregime. Katholieke actoren zochten een derde weg tussen het zogenaamde 'bezitsindividualisme' van het liberalisme en het marxistische 'klassenconflict'. Ze vielen daarbij terug op een **corporatistische ideologie**, waarin de economie best wordt georganiseerd volgens hiërarchisch georganiseerde beroepsgroepen of corporaties. De georganiseerde werkgevers en werknemers gaan daarbij in dialoog om conflicten te vermijden of op te lossen. Deze manier van denken zit nog steeds stevig verankerd in de werking van ons welvaartsregime. Denk bijvoorbeeld aan het belang van het sociaal overleg en de collectieve arbeidsovereenkomsten.

Subsidiariteit en corporatisme boden een stevige voedingsbodem voor de **verzuiling** die tot diep in de tweede helft van de twintigste eeuw ons welvaartsregime tekende. Organisaties die instonden voor dienstverlening – gaande van kranten tot sportclubs – groepeerden zich niet (enkel) op basis van sociaaleconomische status, maar (meer) op basis van hun katholieke, socialistische of liberale identiteit. De religieus geïnspireerde vormen van zorg en hulpverlening werden via de katholieke zuil in de welvaartsstaat geïncorporeerd.

Wijzigende plek van religie in de samenleving

In de twintigste eeuw is de plek van religie in de Belgische samenleving drastisch veranderd, en dat heeft ook een impact gehad op het Belgische solidariteitsveld.

Vanaf de jaren zestig werden de nauwe banden tussen tal van sociale instituties en de Rooms-Katholieke Kerk losser. Terwijl de Kerk lange tijd haar stempel op de samenleving drukte via het

uitgebreide netwerk van katholieke scholen, media, zorgvoorzieningen, vakbonds- en ziekenfondsfilialen en een verwante politieke partij, namen deze initiatieven vanaf de late jaren zestig gaandeweg **meer afstand van het kerkinstituut**.

Die veranderingen in de plek die religie in de solidariteitsinitiatieven opnam, was ten dele een reactie op de **secularisatie** die de westerse samenleving doormaakte. Religie verschoof geleidelijk van een dominant systeem in de samenleving naar een subsysteem naast economie, politiek en cultuur. Daarbij verspreidde zich het idee dat religie haar publieke positie moest opgeven omdat het aantal kerkgangers daalde, de christendemocratische partij meer moeite had om stemmen te vinden en er een daling was in het aantal nieuw gewijde priesters.

Op dat laatste idee rond secularisatie komt echter al sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw kritiek. Het idee dat religie volledig uit de publieke sfeer zou verdwijnen, blijkt namelijk moeilijk vol te houden. Ontkerkelijking belette niet dat religie belangrijk bleef voor de identiteitsvorming van individuen en groepen, noch dat religie aanwezig bleef in de publieke ruimte. De toenemende migratie vanaf de jaren zestig zorgde er bovendien voor dat het **levensbeschouwelijke landschap diverser** werd.

Steeds meer groepen uit religieuze minderheden ontwikkelden nieuwe vormen van dienstverlening. Er werden nieuwe gebedshuizen gebouwd, onderwijsinitiatieven georganiseerd en solidariteitsinitiatieven opgezet. Die nieuwe vormen van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde dienstverlening richtten zich vaak op noden die niet-religieuze of publieke welvaartsactoren niet of niet voor iedereen konden lenigen.

Deze ontwikkelingen lijken erop te wijzen dat de maatschappelijke positie en impact van religie op verschillende manieren aanwezig is gebleven en zal blijven, zeker in superdiverse (stedelijke) contexten. Het is in deze context dat steeds meer religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven zich maatschappelijk manifesteren en gaan samenwerken met niet-religieuze en publieke welvaartsactoren. Zo zijn er voorbeelden van kerken die samenwerken met een OCMW om vluchtelingen op te vangen, of van religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven die een deel van hun inkomsten afdragen aan cliënten van het CAW.

Bovenvermelde voorbeelden maken duidelijk dat het concept 'secularisatie' slechts een beperkte realiteit capteert van de veranderende plaats van religie (en religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven) in Europese samenlevingen. Vanuit academische hoek gaan er daarom stemmen op om met een nieuwe bril naar religie en haar rol in de samenleving te kijken.

Die nieuwe bril is het **postseculiere perspectief**. Het is erop gericht de bestaande relaties tussen religieuze organisaties, het middenveld en de overheid beter te begrijpen, met erkenning voor de blijvende maatschappelijke rol van religie en levensbeschouwing in onze huidige samenleving.

Een welvaartsregime onder druk

Niet alleen de plek van religie in de samenleving veranderde de afgelopen decennia. Het hele welvaartsregime kwam meer en meer onder druk te staan. Veranderende familiestructuren, een

transformerende arbeidsmarkt en migratie daagden de bestaande mechanismen van sociale bescherming uit om zich aan te passen.

Die aanpassingen gebeurden ook, bijvoorbeeld door een leefloon te geven aan de groeiende groep van alleenwonende en nog studerende jongeren, of de uitbouw van een sociale-economiesector voor kortgeschoolde mensen die moeilijker toegang krijgen tot de reguliere arbeidsmarkt. Toch blijft er een belangrijke groep mensen die zich niet voldoende beschermd voelt. Dat komt onder meer omdat de voorwaarden voor toegang tot sociale bescherming stelselmatig verhoogd worden. Ook zijn er mensen die niet kunnen terugvallen op sociale rechten, bijvoorbeeld omdat ze geen legaal verblijfsstatuut hebben of dak- of thuisloos zijn, en zo in een kwetsbare positie belanden.

De sociale voorzieningen van klassieke welvaartsstaatsinstellingen werden meer voorwaardelijk, vooral met het doel om mensen naar de arbeidsmarkt te leiden. Toen het bestaansminimum in 1974 werd ingevoerd, was het niet gelinkt aan arbeid of aan een bepaalde conditie (zoals ziekte of ouderdom), maar werd het gezien als een humanitair basisrecht. Sinds 2002 worden zulke sociale rechten echter meer en meer gekoppeld aan inspanningen om betaald werk te vinden of voldoende taalvaardigheid in het Nederlands te verwerven. Die evolutie naar een welvaartsregime dat mensen wil activeren op de arbeidsmarkt door voorwaarden te koppelen aan sociale bescherming, wordt in de vakliteratuur als de **actieve welvaartsstaat** omschreven.

In heel dat proces veranderde de relatie tussen de publieke instellingen en het maatschappelijke middenveld. Al decennia ontvangen middenveldorganisaties subsidies en werken ze samen met overheden op diverse niveaus om taken uit te voeren op gebieden zoals welzijnszorg, onderwijs, gezondheidszorg en sociale zekerheid. Terwijl het nationale welvaartsregime blijft functioneren en de sociale uitgaven in de mate van het mogelijke op peil blijven, zet het beleid sinds de implementatie van de actieve welvaartsstaat nog meer dan voorheen in op samenwerking met private – al dan niet winstgerichte – organisaties. Als dat niet gepaard gaat met voldoende financiële steun aan die organisaties, komt dat neer op het afschuiven van verantwoordelijkheden naar niet-publieke actoren. Dat fenomeen wordt **passieve subsidiariteit** genoemd. Daarbij komen er wel verantwoordelijkheden, maar wordt er geen extra financiële steun voorzien.

Deze veranderingen in de werking van het welvaartsregime zorgen voor nieuwe uitdagingen en opportuniteiten voor kleinere, minder gevestigde religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Deze solidariteitsinitiatieven vullen een deel van de nieuwe rollen in het bestaande welvaartsregime in. Ze doen dat ofwel op vraag van de overheid, als onderdeel van het gesubsidieerde middenveld, ofwel vanuit de positie van **sociaal schaduwwerker**: als informele sociaalwerkpraktijk zonder het mandaat of de opdracht van de overheid gekregen te hebben om aan welzijnswerk te doen. Ook oudere religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven proberen zich te herpositioneren in het veranderende welvaartsregime. Gevestigde katholieke initiatieven, bijvoorbeeld, merken dat hun vrijwilligersbestand veroudert en zoeken naar manieren om te verjongen.

In de zoektocht naar hun plek in dit gewijzigde welvaartsregime en een gepaste relatie ten aanzien van publieke instellingen, botsen levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven vaak op een reeks van drempels.

Drempels in de samenwerking met levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven

Drie brede spanningsvelden bemoeilijken de samenwerking tussen publieke instellingen en religieus of levensbeschouwelijk geïnspireerde actoren in het welzijnsveld: (1) de verhoogde werklast bij levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven door beperkte bevoegdheden en capaciteit bij publieke instellingen als de OCMW's; (2) het drempelverhogende karakter van bureaucratisering wanneer er wordt samengewerkt met publieke instellingen, en (3) wederzijdse vooroordelen en wantrouwen.

1 | Beperkte bevoegdheid en capaciteit van OCMW's

OCMW-medewerkers onder druk

OCMW-medewerkers geven aan soms onvoldoende bijstand te kunnen aanbieden aan mensen in een kwetsbare positie. Een maatschappelijk werker behandelt vaak zestig tot tachtig dossiers. In Antwerpen gaat dat naar meer dan honderd dossiers. Deze **enorme werklast bij OCMW-medewerkers** zorgt ervoor dat complexe dossiers moeilijk met de nodige aandacht behandeld kunnen worden. Het **mandaat van professionals** in het OCMW laat bovendien soms ook niet toe om de gepaste ondersteuning te bieden. Mensen zonder een wettelijke verblijfsvergunning, kunnen bijvoorbeeld niet geholpen worden door OCMW-medewerkers.

Deze structurele problemen creëren ruimte voor (religieuze) middenveldinitiatieven om kleinschalige projecten en activiteiten te ontwikkelen en te experimenteren met nieuwe of alternatieve werkvormen die nog niet, of niet meer, op de radar staan van het OCMW en de andere formele voorzieningen, diensten of instellingen. Naast opportuniteiten, brengt het echter ook spanningen met zich mee.

Onrealistische verwachtingen

De hoge werkdruk bij maatschappelijk werkers maakt dat hun verwachtingen naar kleinere, vaak preciaire, religieuze en levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven soms te hoog zijn. Wanneer er bijvoorbeeld vanuit het OCMW frequent wordt doorverwezen, geeft dit sommige vrijwilligers van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven **angst om te veel verantwoordelijkheid** te krijgen, waardoor de eigen werking en basisdoelstellingen van het initiatief in gevaar kunnen komen.

Ook in andere relaties met publieke instellingen speelt de angst voor hoge of onwenselijke verwachtingen. Zo kiezen sommige levensbeschouwelijke initiatieven er bewust voor om geen overheidssteun of financiering te vragen uit **schrik om geïnstitutionaliseerd te worden**. Overheidsfinanciering brengt immers verwachtingen met zich mee rond wie en hoe er kan geholpen worden, maar ook rond verantwoording en rapportering. Zonder overheidssteun werken geeft een vorm van 'vrijheid' om te kunnen werken met specifieke doelgroepen die door de overheid niet of moeilijk erkend worden, of om specifieke levensbeschouwelijke kenmerken van hun werking te behouden.

Gestandaardiseerde doorverwijzing

Door de nadruk op efficiëntie verlopen doorverwijzingen steeds meer op een gestandaardiseerde wijze. Vaak wordt een **vooropgestelde doorverwijsbrief** ingevuld en meegegeven aan de cliënten. Dit heeft een negatieve impact op de rechtstreekse relaties tussen vrijwilligers en maatschappelijk werkers. Er komt dan immers een formulier tussen het persoonlijk contact in te staan, waardoor er veel informatie, context en nuance verloren gaat. Dat cliënten op gestandaardiseerde wijze worden doorverwezen vanuit OCMW's naar religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, geeft deze initiatieven minder handelings- en beslissingsruimte. De publieke organisatie beslist namelijk wie er bij hen terecht komt. Bovendien kennen maatschappelijk werkers niet altijd de religieuze drijfveren achter de initiatieven waar ze naar doorverwijzen.

Doorverwijzing of wegverwijzing?

Doorverwijzing zorgt idealiter voor complementariteit tussen publieke instellingen als OCMW's en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven. Het OCMW verwijst dan mensen die ze niet kunnen helpen door naar initiatieven of organisaties die dat wel kunnen. Deze initiatieven bieden vervolgens vormen van steun en diensten aan op maat van de zorgnoden van de cliënt. Ook omgekeerd kan de religieuze organisatie mensen doorverwijzen die beter door het OCMW geholpen kunnen worden.

Wanneer doorverwijzingen nauwelijks of te weinig omkaderd worden vanuit het desbetreffende OCMW, zorgt dit voor spanningen bij trekkers en vrijwilligers van de partners waarnaar doorverwezen wordt. Het wekt dan het gevoel op dat deze initiatieven de cliënten en hulpvragen volledig dienen op te vangen omdat het OCMW er geen raad mee weet.

Doorverwijzing wordt dan ervaren als een soort **wegverwijzing**: cliënten worden naar een andere instantie verwezen, weg van de verantwoordelijke organisatie, omdat die er geen raad mee weet. De hulpvraag wordt dan doorgegeven terwijl het verdere contact vervalt.

2 | Navigeren door bureaucratische processen en taalgebruik

Beroep doen op overheidsfinanciering of subsidies vraagt kennis of expertise van het bureaucratisch systeem en de manier waarop een aanvraag geschreven dient te worden. Voor (kleinere) religieuze solidariteitsinitiatieven is dit vaak echter een onmogelijke opgave aangezien ze niet de **mensen, tijd en middelen** hebben om te investeren in het schrijven van subsidieaanvragen of het in stand houden van de vzw.

Daarnaast is de **taal** die gebruikt wordt door de overheid vaak complex, wat kan leiden tot fouten tijdens of na de aanvraag van de subsidie of werkingsmiddelen. Ook geven publieke instanties vaak de voorkeur aan gevestigde spelers om mee aan de schrijftafel van projectoproepen aan te schuiven, bij het formuleren van subsidievoorwaarden of om behoeften in de samenleving te signaleren. Het is dan ook niet vreemd dat in de

praktijk de **financiering vaak naar die gevestigde spelers** gaat en niet naar onbekende initiatieven.

3 | Gebrek aan (h)erkenning, vooroordelen en wantrouwen

Onder de radar

Kennis van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde organisaties over hoe de lokale diensten functioneren, wie verantwoordelijk is voor welke kwesties, en wat wederzijdse verwachtingen zijn vormt een belangrijke basis om contact op te bouwen. In de praktijk zien we echter dat sommige religieus geïnspireerde middenveldorganisaties helemaal geen of erg **beperkt contact** hebben met lokale besturen en publieke instellingen, wat niet alleen resulteert in een gebrek aan kennis maar ook aan vertrouwen. Vertrouwen is vaak een cruciale factor die de relatie tussen religieuze initiatieven en de overheid positief beïnvloedt. Dit lijkt vanzelfsprekend, maar vertrouwen heeft vele facetten en is afhankelijk van verschillende factoren. Mensen kunnen bijvoorbeeld weinig algemeen vertrouwen in de overheid hebben, maar wel in een specifieke ambtenaar. Uit contacten met zo'n ambtenaar kunnen samenwerkingen ontstaan waarop er in de toekomst verder gebouwd kan worden.

Vooroordelen en wantrouwen

Wantrouwen komt in sommige religieuze initiatieven voort uit de perceptie dat de overheid vijandig staat tegenover de religieuze traditie van waaruit ze werken. Zo schuwt een moslimorganisatie bijvoorbeeld contact met stadsdiensten omdat ze bang is dat de

religieus geïnspireerde aspecten van hun werking, zoals de gebedspauzes en het scheiden van mannelijke en vrouwelijke vrijwilligers, zouden geproblematiseerd worden. Eveneens houdt wantrouwen religieuze solidariteitsinitiatieven tegen om het lokale bestuur te betrekken bij activiteiten. Soms gaat dit wantrouwen nog iets verder, doordat het uit een fundamenteel conflicterende maatschappijvisie voortkomt.

Anderzijds spelen ook bij overheden vooroordelen en gevoelens van wantrouwen tegenover religieuze solidariteitsinitiatieven. Een vrijwilliger van een organisatie die zich sterk als christelijk profileert gaf bijvoorbeeld aan dat de publieke instelling waarmee men samenwerkt, vanuit een gevoel van wantrouwen, nooit zou toegestemd hebben om mensen naar hun organisatie door te sturen, mocht de nood niet zo hoog zijn.

Tegelijk komen veel religieuze initiatieven net tegemoet aan de nood aan dienstverlening die aansluit bij de levensbeschouwelijke achtergrond van hun doelgroep, iets dat lokale besturen soms weinig naar waarde schatten. Op het niveau van individuele bedienden is hier soms wel aandacht voor. In een aantal steden en gemeenten zien we dat OCMW-medewerkers hier bijvoorbeeld rekening mee houden wanneer ze doorverwijzen. Maar doordat dit politiek gevoelig ligt, is dit moeilijk bespreekbaar op hoger niveau. Soms wordt vanuit het beleid de rol van levensbeschouwing wel erkend, maar dan enkel om bepaalde etnische en religieuze groepen beter te bereiken of bij noodsituaties zoals bij de Covid-pandemie en de vluchtelingenstroom uit Oekraïne. Zeker bij minderheidsreligies ontstaan hierdoor soms frustratie: enerzijds ervaren ze

wantrouwen en een toenemende controledrang, maar anderzijds krijgen ze diverse hulpvragen.

Nood aan erkenning

Nauw verbonden met de nood aan bekendheid en vertrouwen is de nood aan erkenning, te beginnen met erkenning van de meerwaarde en intrinsieke waarde van de betrokken solidariteitsinitiatieven.

Ten eerste is er het gebrek aan wat we **formele erkenning** noemen. Het is voor overheidsinstanties soms moeilijk om deze organisaties of initiatieven te erkennen wegens de bestaande erkennings-structuren. Ze vallen vaak tussen twee diensten, bijvoorbeeld sociale zaken en integratie/migratie/gelijke kansen, doordat ze op verschillende vlakken actief zijn zoals bijvoorbeeld voedselbedeling en het organiseren van erediensten.

Ten tweede gaat het over de **erkenning voor het geleverde werk**. Lokale besturen weten vaak dat religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven belangrijk werk doen voor een bepaalde buurt, stad of gemeente, maar de initiatieven ervaren dit niet altijd als waardering. Sommige medewerkers van religieuze solidariteitsinitiatieven ervaren frustratie omdat ze 'een deel van

het betaalde werk op zich nemen' en hiervoor geen erkenning krijgen, onder meer in de vorm van financiële ondersteuning.

Tenslotte ervaren sommige initiatieven een gebrek aan **erkenning van hun kennis en ethische perspectieven** wanneer deze verschillen met die van publieke instellingen en lokale besturen. Zo kan de visie op wat solidariteit juist inhoudt verschillen. Het principe van presentiewerk is daar een illustratie van. Dit christelijke principe focust op het aanwezig zijn bij en onder mensen in kwetsbare situaties zonder onmiddellijk doel of plan, om van daaruit samen te werken aan de problemen en noden die naar boven komen. Deze vorm van solidariteit onderscheidt zich expliciet van de solidariteit van welvaartsregimes, die dominant gericht is op materiële bescherming en herverdeling. Daar-tegenover positioneren sommige levensbeschouwelijke solidariteitsinitiatieven zichzelf dan als dienstverleners die net door hun levensbeschouwelijke achtergrond meer holistische te werk gaan. Sommige van die levensbeschouwelijke initiatieven proberen over deze andere visie op solidariteit in gesprek te gaan met beleid maar geven aan dat dit genegeerd wordt, terwijl ze wel erkenning krijgen voor hun materiële ondersteuning aan mensen in een kwetsbare positie.

Naar een efficiëntere samenwerking

Bovenvermelde spanningsvelden bemoeilijken complementaire partnerschappen tussen religieuze en niet-religieuze actoren in het welzijnsveld. Met volgende negen beleidsaanbevelingen voor politieke actoren op lokaal en regionaal niveau kan er aan deze drempels gewerkt worden.

1. Wees bewust van de aanwezigheid van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven in het welzijnslandschap
2. Zet gedeelde doelstellingen centraal
3. Bouw beleid op basis van co-creatie
4. Geef voldoende handelingsruimte aan gesubsidieerde partners
5. Investeer in een SPOC-figuur en aandachtsambtenaren, met oog voor brugfiguren uit het werkveld
6. Screen je reglementen op onnodige drempels, maak subsidiëring voor deelprojecten toegankelijker, en werk met masterconvenanten
7. Versimpel je taalgebruik
8. Maak onderscheid tussen 'erkenning' en 'subsidiëring' van initiatieven
9. Denk na over eigen *no go's*

1 | Wees bewust van de aanwezigheid van religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven in het welzijnslandschap

Het **Decreet Lokaal Sociaal Beleid** stimuleert gemeenten om een geïntegreerd en samenhangend sociaal beleid te voeren, waarbij het lokale bestuur met partners samenwerkt. Middenveldactoren hebben vaak jarenlange ervaring en expertise, wat hen interessante bondgenoten maakt voor lokale besturen die verantwoordelijk zijn voor maatschappelijke dienstverlening. Erken deze meerwaarde en expertise, en bouw een maatschappelijke dienstverlening uit *samen met* hen in plaats van voor hen.

Hoewel deze nood aan erkenning voor alle middenveldorganisaties geldt, onderscheiden levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven zich vaak van andere middenveldorganisaties en publieke instellingen door meer aandacht te hebben voor **spirituele noden en nabijheid**, noden die elders te weinig gelenigd worden maar voor veel mensen wel degelijk aanwezig zijn.

De religieuze inspiratie achter initiatieven zorgt er in sommige gevallen voor dat solidariteit een invulling krijgt die verder gaat dan de materiële noden van mensen. Er wordt vanuit een holistisch perspectief naar de gehele persoon gekeken. Vandaar dat we besturen - zowel op lokaal als regionaal niveau - oproepen bewust te zijn van de aanwezigheid van levensbeschouwelijk

geïnspireerde solidariteitsinitiatieven en hun meerwaarde in het welzijnslandschap te erkennen.

Niet alleen inhoudelijk kunnen deze initiatieven een meerwaarde betekenen voor het welzijnslandschap, ook qua **bereik** merken we dat deze initiatieven, zeker in superdiverse steden, vaak andere doelgroepen weten aan te spreken dan publieke instellingen. Door een goede kennis van de gemeenschappen en (sub-)groepen in de samenleving enerzijds, en hun nabijheid anderzijds, bereiken deze initiatieven groepen die een lokaal bestuur minder makkelijk (of veel trager) hoort.

*Het lijkt een evidente aanbeveling, maar al te vaak merken we dat heel wat lokale besturen en maatschappelijk werkers weinig of geen kennis hebben van het levensbeschouwelijk geïnspireerde welzijnsaanbod in hun omgeving. Ga op zoek naar dit soort initiatieven en leg contact. **Lokale interlevensbeschouwelijke platformen** kunnen een manier zijn om in contact te treden met relevante religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven.*

2 | Zet gedeelde doelstellingen centraal

Vaak komen samenwerkingen tussen publieke instellingen en religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven niet van de grond door argwaan en een te grote focus op de levensbeschouwelijke verschillen.

Wanneer niet de levensbeschouwelijke verschillen maar gezamenlijke doelstellingen centraal staan in de samenwerking, kunnen publieke instellingen en levensbeschouwelijk

geïnspireerde hulpinitiatieven tot sterkere maatschappelijke dienstverlening komen. Gedeelde doelen vindt men bijvoorbeeld in het voorkomen en genezen van mentale en fysieke ziekten, of het voorzien van huisvesting voor mensen in een maatschappelijk kwetsbare positie.

Ook wijkgerichte **netwerken rond materiële (nood)hulp** zijn een goed voorbeeld. Deze netwerken zorgen voor materiële hulp voor mensen die te weinig eigen middelen hebben om bepaalde levensnoodzakelijke producten te kopen. Initiatieven die gratis materiële hulp aanbieden focussen meestal op voedselhulp, kledij, klein huishoudmateriaal, meubels en/of hygiëne producten. Heel wat religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven bieden dergelijke materiële hulp aan. In bestaande platformen voor materiële (nood)hulp, worden ze dan ook vaak al betrokken.

*Stel - indien mogelijk - niet de levensbeschouwelijke verschillen maar **gezamenlijke doelstellingen centraal**. De doelstelling kan bijvoorbeeld gaan over het voorkomen en genezen van mentale en fysieke ziekten, of het voorzien van materiële hulp zoals voedsel of kledij.*

3 | Bouw je beleid op basis van co-creatie

De mate waarin een samenwerking als succesvol beschouwd wordt, hangt vaak niet enkel van de gedeelde doelstelling af. Ook de mate waarin relevante partners betrokken werden bij de opstart van een samenwerking of netwerk, en de mate waarin ze daarbij zeggenschap hebben gehad in het uittekenen van de

krijtlijnen van het beleidskader waarin ze moeten functioneren, bepalen de slaagkansen.

De netwerken rond materiële (nood)hulp zijn ook voor dit aandachtspunt een goed voorbeeld. Succesvolle netwerken hebben vaak een lange opstartfase, waarbij voldoende ruimte is gemaakt om (1) vertrouwen te winnen van de betrokken solidariteitsinitiatieven, (2) zicht te krijgen op de werking en noden van deze organisaties, en (3) inspraak te geven in het ontwerpproces van het platform.

Betrek relevante organisaties in het uitschrijven van je beleidskader, of het opstarten van contracten en netwerken. Een gezamenlijk gecreëerd kader zorgt voor meer duurzame samenwerkingen.

4 | Geef voldoende handelingsruimte aan gesubsidieerde partners

Wanneer regionale of lokale besturen subsidies verlenen aan (religieus geïnspireerd) solidariteitsinitiatieven, wordt vaak een strak samenwerkingscontract uitgedacht waarin harde en meetbare *targets* worden opgesomd die het initiatief moet behalen tegen het einde van de samenwerking.

Vaak laat zo'n samenwerkingscontract weinig ruimte voor eigen inbreng. Wel vergroot het de administratielast en de bureaucratie. De **ongelijke machtsverhouding** die zo ontstaat, dreigt de autonomie en identiteit van het solidariteitsinitiatief te

ondergraven. Bovendien gaat er vaak veel tijd verloren aan administratie dat aan hulpverlening had besteed kunnen worden.

*Start bij de opmaak van subsidieovereenkomsten vanuit overleg en gedeelde doelen met een duidelijk beleidskader als kapstok. Formuleer duidelijke en realiseerbare prestaties met een **beperkt aantal indicatoren die gaan over de essentie** (met name welke impact je voor ogen hebt) en heel beperkt enkele beleidsindicatoren (rond aantallen en dergelijke).*

*Zorg dat de overeenkomsten een **voldoende lange looptijd** hebben. Dat creëert minder administratieve last bij het bestuur en de organisaties, en geeft financiële stabiliteit bij de levensbeschouwelijk geïnspireerde initiatieven.*

*Laat **witruimte** in de overeenkomst, weliswaar binnen het algemeen beleidskader: niet ieder detail van de overeenkomst hoeft vast gebeiteld te zijn in een contract. Hierdoor ontstaat er handelingsvrijheid voor de organisatie, gebaseerd op vertrouwen.*

5 | Investeer in een SPOC -figuur en aandachtssambtenaren, met oog voor brugfiguren in het werkveld

Samenwerkingen tussen publieke instellingen en religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven blijven vaak uit door een gebrek aan kennis en contact.

Brugfiguren - zowel uit het middenveld als binnen de eigen dienst - kunnen een cruciale schakel vormen tussen religieuze

gemeenschappen, hun solidariteitsinitiatieven, en de relevante publieke instanties.

*Binnen de gemeentelijke of stadsadministratie kan een 'single point of contact'-lijn of -persoon deze brugfunctie opnemen. Deze SPOC-lijn (binnen grotere steden) **of SPOC-figuur** (in kleinere gemeenten) is dan hét aanspreekpunt voor (levensbeschouwelijk geïnspireerde) solidariteitsinitiatieven uit het middenveld die vragen hebben over regelgeving en subsidieprocedures, of verbeterpunten zien in de werking van bepaalde diensten. De SPOC-bevoegde volgt alle thema's rond levensbeschouwing op en kan organisaties met vragen connecteren met de relevante diensten of verder helpen met de nodige ondersteuning.*

*Ook is het nuttig om met **aandachtsambtenaren** te werken: binnen iedere relevante dienst (gaande van armoedebestrijding tot wonen) heeft dan één ambtenaar speciale aandacht voor een religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven.*

Zowel een SPOC-figuur als aandachtsambtenaar moet, tenslotte, aandacht hebben voor de personen uit het religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitslandschap die zich van nature als brugfiguren opwerken en erkenning en steun verdienen.

6 | Screen je reglementen op onnodige drempels, maak subsidiëring voor deelprojecten toegankelijker, en werk met masterconvenanten

Verkokering treft nog steeds verschillende beleidsniveaus. Dit gebrek aan samenwerking en communicatie tussen diensten heeft ook effect op levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven.

Wanneer levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven projectsubsidies proberen aan te vragen bij de (lokale) besturen, zijn deze bijna altijd gekoppeld aan een specifieke dienst en/of domein. Je moet bijvoorbeeld kiezen tussen het indienen van een aanvraag bij de dienst die bevoegd is voor armoedebestrijding, jeugd, diversiteit, of sociale zaken.

Levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven blijken echter heel moeilijk in een van deze hokjes onder te brengen: ze doen niet louter jeugdwerk of passen niet helemaal binnen de dienst diversiteit omdat ze ook aan armoedebestrijding doen. Deze manier van werken dwingt initiatieven ertoe hun werking op te splitsen in bijvoorbeeld een jeugdwerking en/of armoedewerking en restcategorie, of de religieuze werking onder te brengen in een aparte deelorganisatie, wat soms botst met de identiteit en filosofie van deze initiatieven.

*Eén manier om de verkokeringsdrempels te verlagen voor religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, is de eigen reglementen te **screenen op onnodige drempels**, zoals een verbod op het betoelagen van religieuze activiteiten wanneer het ook solidariteitsinitiatieven zijn.*

Ook kan het helpen om betoelaging via **projectsubsidies** mogelijk te maken op basis van een werking of een bepaald **deelgebied** van de organisatie, zonder dat de organisatie als geheel in een specifiek hokje moet passen.

Een andere manier om het hokjesdenken binnen administraties te overstijgen is door met **masterconvenanten** te werken waarin verschillende diensten van het (lokaal) bestuur betrokken zijn en de middelen (uit de verschillende domeinen) gebundeld worden in één overeenkomst. Deze manier van werken vermindert de bureaucratische last voor de ontvanger van de middelen, gezien er ook gewerkt wordt met één aanspreekpunt, en één rapporteringsprocedure.

7 | Versimpel je taalgebruik

De **taal** die gebruikt wordt door de overheid is vaak te complex, wat kan leiden tot fouten tijdens of na de aanvraag van de subsidie of werkingsmiddelen.

Een deel van de oplossing om subsidiëringsprocessen toegankelijker te maken voor kleinere of minder gevestigde religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven, is het professionaliseren van de religieus geïnspireerde (solidariteits)initiatieven zelf: hen vertrouwd te maken met de relevante wetgeving en beleidskaders, en hun management- en communicatieve vaardigheden te versterken indien nodig. Een goed initiatief in die zin is **het postgraduaat 'Lokale Geloofsgemeenschappen'** van Thomas More voor vrijwilligers, medewerkers en leden van het bestuur van een geloofsgemeenschap of religieus geïnspireerd solidariteitsinitiatief.

Een ander deel van de oplossing kan niet bij de geloofsgemeenschap of het religieus geïnspireerde initiatief gevonden worden, maar moet bij overheidsdiensten zelf gezocht worden.

Maak de taal die gebruikt wordt in projectoproepen of erkenningsprocedures toegankelijker. Gebruik beelden en pictogrammen om jouw boodschap extra begrijpelijk te maken. Werk samen met organisaties die eenvoudig taalgebruik stimuleren of breng de expertise binnen in het lokaal bestuur.

8 | Maak onderscheid tussen 'erkenning' en 'subsiëring' van initiatieven

Het Soligion-onderzoek toonde aan dat een aantal religieus en levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven graag op een laagdrempelige manier wil kunnen samenwerken met lokale overheidsdiensten.

Voor levensbeschouwelijk geïnspireerde solidariteitsinitiatieven is samenwerking of beroep kunnen doen op de hulp van de lokale overheid of subsidies vaak een alles of niets verhaal. Je wordt erkend als organisatie, in een specifiek domein en vandaaruit kan je dan subsidies krijgen, lokalen huren, gebruik maken van bepaalde diensten of infrastructuur.

Niet alle religieus geïnspireerde initiatieven zijn op zoek naar dat totaalpakket. Soms wil men gebruik maken van een lokaal of simpelweg een contactpersoon hebben bij de lokale overheid. Dat kan echter vaak niet omdat ze als organisatie niet formeel erkend zijn en bijgevolg voor de lokale overheid 'onzichtbaar' zijn.

Maak een onderscheid tussen de erkenning van een organisatie, en de vereisten die aan een initiatief worden gesteld wanneer het beroep wil doen op subsidies.

Erkenning betekent dat er voldaan is aan een aantal basisprincipes en zorgt ervoor dat de initiatieven bijvoorbeeld gebruik kunnen maken van lokalen, korting krijgen bij de uitleendienst, ... Deze vorm van ondersteuning zou weinig administratieve lasten met zich mee mogen brengen.

Subsidiëring betekent dat de organisatie erkend is en daarnaast ook extra prestaties levert waaraan financiële middelen gekoppeld zijn. Aandacht voor eenvoudige procedures, eenvoudig taalgebruik en ondersteuning, zijn in beide gevallen een vereiste.

9 | Denk na over eigen no go's

Hoewel er tal van voorbeelden zijn waarbij religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven probleemloos kunnen samenwerken met publieke instellingen en niet-religieuze welzijnsactoren, bestaan er zeker ook situaties waarin het **levensbeschouwelijke conflict** te groot is om samen te werken.

We denken bijvoorbeeld aan religieus geïnspireerde organisaties die zich kanten tegen het seculiere karakter van publieke instellingen en besturen. Of aan religieuze organisaties wiens

ethische standaarden (rond bijvoorbeeld seksualiteit, man-vrouwverhoudingen, ...) te ver verwijderd zijn van die van de publieke instelling of het lokale bestuur. Of religieus geïnspireerde solidariteitsinitiatieven die cliënten verplichten om aan bepaalde activiteiten deel te nemen waar je als publieke instelling of bestuur niet achter kan staan.

Ook **niet-levensbeschouwelijk-gerelateerde overwegingen** kunnen hier een rol in spelen. Bijvoorbeeld wanneer een informeel voedselbedelingsinitiatief de voedselveiligheid van hun pakketten niet kan garanderen. Of wanneer men geen veilige omgeving kan garanderen voor bezoekers en vrijwilligers (bijvoorbeeld door een onveilige infrastructuur of geen verzekering te hebben).

Soms zijn de levensbeschouwelijke verschillen te groot en zal samenwerking niet mogelijk zijn. Het is aan de publieke instelling of het lokale bestuur om te reflecteren en te beslissen met wat voor organisaties je wel of niet kan samenwerken, of welke acties partners wel of niet mogen ondernemen.

Een mogelijk hulpmiddel om deze beslissing te maken kunnen de 'criteria van schadelijkheid' van het Informatie- en Adviescentrum inzake Schadelijke Sektarische Organisaties (IACSSO) zijn.¹ Hierin worden dertien indicaties gegeven die erop wijzen dat de religieuze organisatie van schadelijke sektarische aard is.

¹ Zie https://www.iacsso.be/Activiteitenverslag_2017-2023.pdf

